

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
ของทะเลสาบดอยเต่า อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่
Community Participation in the Environment Restoration to Promote
Tourism for Doi Tao Lake, Doi Tao District Chiangmai Province

ชนิษฐา ใจเป็ง

Chanistha Jaipeng

สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยวและบริการ คณะสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยคริสเตียน

Tourism and Hospitality Management of Multidisciplinary College, Christian University

E-mail: peeup@hotmail.com Tel. 0810234990

Received 9/6/2566

Revised 29/11/2566

Accepted 14/12/2566

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชน และการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมของทะเลสาบดอยเต่า และ 2) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต่า อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือวิจัยในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล ผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาครั้งนี้จำนวน 50 คน เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ผลของการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอด้วยวิธีเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ทะเลสาบดอยเต่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญของอำเภอดอยเต่า นักท่องเที่ยวเดินทางมาเพื่อชื่นชมความงามทางธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งยังมีแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงที่อยู่บริเวณใกล้เคียงมากมายและหลากหลายประเภท การบริหารจัดการสภาพแวดล้อมของทะเลสาบดอยเต่าส่วนใหญ่เป็นการบริหารจัดการเองภายใน 2) ชุมชนมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต่า ทั้งในด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยจะมีผู้นำกลุ่ม และคณะกรรมการ เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐเป็นหลักแล้วจึงมากระจายข้อมูลให้กับประชาชนในพื้นที่ทราบ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม การฟื้นฟูสภาพแวดล้อม การท่องเที่ยว

Abstract

The purpose of this research article is 1) to study the community context and environmental management of Doi Tao Lake and 2) to study community participation in the environmental restoration to promote tourism of Doi Tao Lake, Doi Tao District, Chiang Mai Province. This research is a qualitative research and data are collected from in-depth interviewing, key informants in this study were 50 people select by purposive sampling. The statistics used for analysis the data were frequency distribution, frequency, percentage, arithmetic mean and presented by using content analysis methods. The results founded that 1) Doi Tao Lake is an important natural attraction of Doi Tao District. Most of the tourists come here to admire the natural beauty and there are also many nearby tourist attractions and various types, 2) the community participates in environmental restoration to promote tourism of Doi Tao Lake, in terms of participation in decision-making, participation in

operations participation in receiving benefits and participation in the evaluation, which the group leaders and committees are an important persons in coordinating with government agencies and then distributing information.

Keywords: Participation, Restoration of the Environment, Tourism

1. บทนำ

นับตั้งแต่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นต้นมา ทิศทางการพัฒนาของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วทุกด้าน จึงทำให้มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในปริมาณมากเพื่อผลิตสินค้าให้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเหลือน้อยลงจนใกล้จะหมดไปหรืออยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรมลง จนไม่สามารถสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นอย่างไร้ขีดจำกัด จากสภาพปัญหาที่หลายประเทศทั่วโลกประสบกับภาวะความไม่ยั่งยืนของการพัฒนาดังกล่าว ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ทั่วโลกต่างแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็นอยู่ของธรรมชาติอย่างสมดุล เพื่อก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ สังคมที่ค้ำชูมนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดีอยู่ดีกินดีควบคู่กันไปกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงสภาพเดิมและดีขึ้นอย่างยั่งยืน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2558)

วิกฤตการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นทั่วโลกได้กระตุ้นให้หลายประเทศเกิดความตระหนัก ที่จะร่วมมือกันแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการใช้ทรัพยากรฟุ่มเฟือยที่ไม่สมดุลกับขีดจำกัดการตอบสนองของธรรมชาติ ประเทศไทยได้รับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมาปรับใช้โดยยึดแนวคิด “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นปรัชญานำทางในการบริหารประเทศโดยยึดหลักทางสายกลาง มุ่งการพัฒนาที่มีดุลยภาพระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูลกันสู่การพัฒนาอย่างมีคุณภาพ มั่นคง และยั่งยืน นับเป็นการพัฒนาประเทศอย่างองค์รวม โดยประชาชนที่มีส่วนร่วม มุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนอย่างถาวร (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2562)

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมภาคบริการที่มีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย เพราะนอกจากจะสร้างรายได้โดยมีมูลค่าเป็นอันดับหนึ่งของการค้าบริการรวมของประเทศแล้ว ยังเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดธุรกิจต่อเนื่อง อาทิ โรงแรมและที่พัก ภัตตาคารร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง ซึ่งก่อให้เกิดการลงทุน การจ้างงาน และการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น รวมทั้งสามารถสร้างรายได้เข้าสู่ประเทศในรูปเงินตราต่างประเทศปีละหลายแสนล้านบาท (สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2564)

ประเทศไทยเป็นประเทศที่จะได้รับผลกระทบด้านการท่องเที่ยวมากที่สุดในโลกเนื่องจากไทยมีรายได้จากนักท่องเที่ยวในประเทศและจากต่างชาติรวมกันมากเป็นอันดับ 2 ของโลก ทำให้มองว่าในกรณีของ Covid-19 ที่การแพร่ระบาดของลู่ลามจากจีนและเอเชีย และรุนแรงไปสหรัฐอเมริกา และยุโรป ผลกระทบจะรุนแรงกว่ากรณีซาร์สมาก โดยทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติเข้าไทยลดลงอย่างมาก (กอบสิทธิ์ ศิลปะชัย, 2563) ธุรกิจบางประเภท ได้รับผลกระทบมากกว่าธุรกิจอื่น โดยเฉพาะธุรกิจบริการที่มีปริมาณมากในปัจจุบัน เช่น ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับด้านการท่องเที่ยว โรงแรม และที่พักร้านอาหารและภัตตาคาร ได้รับผลกระทบก่อนธุรกิจอื่น ๆ ความไม่มั่นใจในนโยบายทางเศรษฐกิจ และการเลิกจ้างงานจากการปิดกิจการชั่วคราว อันส่งผลต่อรายได้และการใช้จ่ายของผู้บริโภค การซื้อสินค้าและบริการที่มีภาระผูกพันระยะยาว เช่น อสังหาริมทรัพย์ หรือสินค้าทุน มีการชะลอการลงทุนของธุรกิจจนกว่าจะมั่นใจ ผลกระทบย้อนกลับมาหาปริมาณการผลิตสินค้าและบริการ จากการลดลงของความต้องการในข้อธุรกิจปรับตัวลดกำลังการผลิตตามความต้องการที่ลดลง จนกระทั่งบางธุรกิจต้องปิดกิจการลดภาระค่าใช้จ่ายเพื่อรักษาสภาพคล่องไว้รอให้สภาพเศรษฐกิจกลับมาฟื้นตัว ผลกระทบย้อนกลับมาหาความต้องการในสินค้าและบริการ จากการปิดกิจการของธุรกิจผู้บริโภค ตกงานหรือถูกลดเงินเดือน ทำให้ผู้บริโภคชะลอการบริโภค ความต้องการลดลง (คมน์ พันธรักษ์, 2563) ในอุตสาหกรรม

การท่องเที่ยว และยังคงมีอีกหลายมิติที่จะปรับเปลี่ยนไป เช่น มิติทางด้านสิ่งแวดล้อมมิติทางด้านความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการ ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศเพื่อสร้างความแตกต่าง/หลากหลาย ของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ฯลฯ ที่จะต้องร่วมกันกำหนดมาตรการรองรับ และผู้ประกอบการควรปรับตัวและนำมาปรับใช้ คือ ต้องหาจุดเด่นของธุรกิจ ทำให้ธุรกิจมีความ Unique เช่น ธุรกิจโรงแรมจับลูกค้าเฉพาะกลุ่ม นักท่องเที่ยวที่ชอบ Eco-Friendly ชอบประสบการณ์ใหม่ ๆ การพบเจอกับคนท้องถิ่น ติดตามนโยบายภาครัฐอย่างต่อเนื่อง (นครินทร์ วงกิจไพบูลย์, 2563)

นโยบายเปิดประเทศของภาครัฐตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 2564 ที่ผ่านมา กลายเป็นการปลดล็อกการท่องเที่ยวให้สามารถกลับมาเดินทางต่อไปได้ หลังจากเผชิญกับการล็อกดาวน์ การจำกัดการเดินทาง การเว้นระยะห่างทางสังคม อันเนื่องมาจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 มาหลายเดือน หลังสถานการณ์ Covid-19 สิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ คือ พฤติกรรมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป โดย 3 พฤติกรรมของการท่องเที่ยวหลังสถานการณ์ Covid-19 คือ การนิยมเดินทางท่องเที่ยวในประเทศเป็นอันดับแรก เดินทางท่องเที่ยวระยะใกล้สามารถเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัว และ เดินทางท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติ (บริสุทธิ์ แสนคำ, 2564) วิทยาลัยการจัดการมหาวิทยาลัยมหิดล ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวของคนไทยหลังโควิด-19 (2565) ในหัวข้อ “NEO Tourism ท่องเที่ยววิถีใหม่ เจาะอินไซด์นักท่องเที่ยว” ผ่านกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ คนรุ่นใหม่ (กลุ่มคนที่มีอายุระหว่าง 18-35 ปี) และกลุ่มครอบครัว (กลุ่มคนที่มีบุตรหรือมีสมาชิกมากกว่าสองคนขึ้นไป) พบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวที่ทั้งคนรุ่นใหม่และครอบครัวอยากไปมากที่สุด คือ “การท่องเที่ยวธรรมชาติ” มีสัดส่วนอยู่ที่ 70% และ 92% ตามลำดับ เนื่องจากการกักตัวอยู่บ้านเป็นเวลานาน ทำให้มีความรู้สึกเบื่อหน่าย เครียดสะสม จึงต้องการเปลี่ยนบรรยากาศและพักผ่อน รวมถึงปรากฏการณ์ที่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติฟื้นตัวกลับมาอุดมสมบูรณ์ระหว่างการหยุดชะงักของการท่องเที่ยว ก็เป็นอีกเหตุผลสำคัญที่ทำให้บรรดานักท่องเที่ยวอยากเยี่ยมชมความสวยงามตามแหล่งธรรมชาติต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน

เชียงใหม่ หนึ่งในจังหวัดทางตอนเหนือของประเทศไทยที่นอกจากจะเป็นเมืองท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมเป็นอันดับต้น ๆ แล้ว ยังเป็นอีกหนึ่งเมืองเศรษฐกิจที่เรียกได้ว่าเป็นศูนย์กลางตอนเหนือของประเทศไทย และยังเป็นจุดเชื่อมต่อไปยังจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือตอนบน มีจุดเด่นและเอกลักษณ์คือวัฒนธรรม ประเพณีและธรรมชาติซึ่งเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวภาคเหนือ มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และ ความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของแต่ละอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่

“ดอยเต่า” คือชื่ออำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ออกไปทางทิศใต้ประมาณ 125 กิโลเมตร ทิศเหนือติดกับ อ.ฮอด ทิศตะวันตกติดกับ อ.อมก๋อย ทิศใต้ติดกับ อ.สามเงา จ.ตาก ส่วนด้านทิศตะวันออกติดกับ อ.ลี้ จ.ลำพูน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้และภูเขาสูง มีบางส่วนเป็นอ่างเก็บน้ำของเขื่อนภูมิพล หรือที่เรียกกันว่า “ทะเลสาบดอยเต่า” ซึ่งเป็นปลายทางของแม่น้ำปิง แม่น้ำสายหลักของจังหวัดเชียงใหม่ ทะเลสาบดอยเต่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นผลพวงจากการก่อสร้างเขื่อนภูมิพลปิดกั้นลำน้ำแม่ปิง ทำให้ลำน้ำปิงที่ไหลผ่านดอยเต่ากลายเป็นทะเลสาบ สภาพแวดล้อมทั่วไปเป็นทิวเขาทอดยาวสลับซับซ้อน มีทิวทัศน์สวยงาม อยู่ทางตอนเหนือของเขื่อนภูมิพล (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเตื่อ, 2566) มีการใช้ประโยชน์จากทะเลสาบดอยเต่าหลาย ๆ ด้าน ทั้งเป็นแหล่งน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค เป็นแหล่งทรัพยากรประมง แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำประเภทต่าง ๆ และเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีเรือแพ เรือท่องเที่ยว ที่พัก และร้านอาหารมากมายหลายสิบแห่งเปิดบริการนักท่องเที่ยวตลอดทั้งปี ซึ่งเป็นอีกแหล่งรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่และใกล้เคียงเพื่อตอบสนองความต้องการและรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเที่ยวชมความสวยงามตามธรรมชาติ และวิถีชีวิตพื้นบ้าน

ในปัจจุบัน จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น พบว่าการท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต่าซบเซาลงมาก ศูนย์จำหน่ายสินค้าและร้านอาหารสินค้าที่ระลึกถูกทิ้งให้รกร้าง ความสะอาดของน้ำในทะเลสาบ ความสะอาดและความเป็นระเบียบของแพร้านอาหาร อาหารมีราคาแพง อาจเนื่องมาจากขาดการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ดี และปัจจัยที่ควบคุมได้ยากยิ่งคือความไม่แน่นอนของระดับน้ำในทะเลสาบ ภัยพิบัติต่าง ๆ ทั้งการเกิดอุทกภัย การเกิดภัยแล้ง ปัญหาไฟป่า ปัญหามลพิษทางอากาศหมอกควัน สิ่งต่าง ๆ เบื้องต้นเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวทะเลสาบดอยเต่าเสื่อมโทรม จำนวน

นักท่องเที่ยวลดน้อยลง ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต่า อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องด้วยอำเภอดอยเต่า เป็น 1 ใน 4 อำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ ที่เข้าร่วมในโครงการ Charming Chiang Mai และจากการพูดคุยกับผู้ประกอบการและชาวบ้านรอบ ๆ ทะเลสาบดอยเต่าพบว่า ต้องการให้ทะเลสาบดอยเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อีกทั้งหลังจากการล็อกดาวน์ทำให้ธรรมชาติฟื้นฟูกลับมาอุดมสมบูรณ์ แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติกลายเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวอยากไปเมื่อเปิดประเทศ การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต่า โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจะส่งผลให้ทะเลสาบดอยเต่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชน และการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมของทะเลสาบดอยเต่า อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต่า อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่

2. วิธีการศึกษา

การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต่า อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth interview) โดยได้ดำเนินการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและใช้การสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นการแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยที่มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้าง เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้จึงได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยซึ่งประกอบด้วยการศึกษาในครั้งนี้โดยใช้ข้อมูล 2 ชนิด คือ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ดังนี้

- 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลโดยตรง โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในชุมชน และการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง คือ ชาวบ้าน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต่า และหน่วยงานภาครัฐ
- 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่มีการรวบรวมไว้ก่อนแล้ว เช่น รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ข้อมูลรายงานของหน่วยราชการในพื้นที่ เป็นต้น ซึ่งสามารถนำมาใช้เพื่อเชื่อมโยงและก่อให้เกิดประโยชน์รวมถึงบรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) ทำการเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์และจัดสนทนากลุ่ม โดยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษานี้จำนวน 50 คน ซึ่งเป็นประชากรพื้นที่อาศัยอยู่รอบ ๆ ทะเลสาบดอยเต่ามากกว่า 10 ปีขึ้นไป ได้แก่ กลุ่มตัวแทนภาครัฐ จำนวน 4 คน ประกอบด้วย 1) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเตื่อ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเตื่อ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน หัวหน้ากองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม และ 2) ผู้ใหญ่บ้านกลุ่มชาวบ้าน รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต่า จำนวน 46 คน ซึ่งผู้วิจัยได้ พิจารณาแล้วว่าตัวแทนทั้ง 2 กลุ่ม มีลักษณะเป็นตัวแทนที่ดีในการเก็บข้อมูลจากประชากรทั้งหมดมีองค์ความรู้ และประสบการณ์ที่สอดคล้องกับหัวข้อวิจัย ซึ่งสามารถให้ข้อมูลได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยในครั้งนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) โดยการศึกษาถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่วิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

หรือแบบชี้นำ (Guided Interview) โดยในแบบการสัมภาษณ์เป็นลักษณะแบบคำถามปลายเปิดที่มีค่าสำคัญที่ต้องการ โดยการสัมภาษณ์จะเป็นการสัมภาษณ์แบบรายบุคคล และจัดสนทนากลุ่ม เพื่อให้ผู้ที่ถูกสัมภาษณ์สามารถตอบคำถาม และแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ซึ่งอยู่ภายใต้หัวข้อที่ผู้สัมภาษณ์เป็นผู้กำหนดวิธีการสัมภาษณ์รูปแบบนี้ทำให้เกิดความยืดหยุ่นในข้อคำถาม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เป็นการแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยที่มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้างโดยข้อคำถามได้ถูกกำหนดเป็นแบบสัมภาษณ์ขึ้นเพื่อใช้ประกอบการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า เป็นคำถามที่มีความยืดหยุ่น โครงสร้างของแบบสัมภาษณ์ของแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน ตามลักษณะตามกลุ่มของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ หลังจากผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์เรียบร้อยแล้ว จะได้ทำการทดสอบแบบสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แล้ว จะนำแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวไปสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง โดยจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลหลักบันทึกเทปในการสัมภาษณ์ และนำเทปคำสัมภาษณ์มาถอดความ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ ส่งผลให้บรรยากาศในการสัมภาษณ์เป็นธรรมชาติและมีความยืดหยุ่นมากที่สุด เริ่มต้นถามด้วยคำถาม ปลายเปิดง่าย ๆ กว้าง ๆ ก่อนเพื่อกระตุ้นให้ผู้ให้ข้อมูลเริ่มคิดเกี่ยวกับประเด็นที่จะสัมภาษณ์ในลักษณะทั่ว ๆ ไปเมื่อเข้าสู่บรรยากาศการสนทนามากขึ้นจึงใช้คำถามที่ตรงประเด็นมากขึ้นเพื่อนำสู่ประเด็นที่มีความเฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ การเก็บข้อมูลปฐมภูมิมาจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 50 คน ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบรายบุคคล โดยผู้วิจัยได้มีการนัดหมายผู้ให้ข้อมูล เพื่อเข้าไปสัมภาษณ์ โดยมีการขออนุญาตอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตามความสะดวก และมีการกำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เครื่องบันทึกเสียงร่วมกับแบบบันทึกภาคสนาม

1.1 การจดบันทึก โดยการบันทึกภาคสนามผู้วิจัยจะทำการบันทึกในแบบบันทึกภาคสนามทั้งในขณะที่เก็บข้อมูลและการบันทึกข้อมูลจากการสังเกต ในขณะที่สัมภาษณ์

1.2 การสังเกต โดยใช้ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม คือการที่ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมกับกลุ่มคนในชุมชน มีการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนผ่านกระบวนการสามชั้น คือ การสังเกต การซักถาม และการจดบันทึก เพื่อให้ได้ข้อมูลจริงจากผู้ถูกสังเกต

2. ข้อมูลทุติยภูมิ การเก็บข้อมูลทุติยภูมิมาจากการค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัยและบทความทางวิชาการ ตำรา เอกสาร วารสาร รวมทั้งเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนนครชุมจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์เชิงเนื้อหาให้ครอบคลุมทุกมิติ และเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์การวิจัย

3. ผลการศึกษา

จากการดำเนินการวิจัย ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ สามารถสรุปผลการวิจัย ตามความมุ่งหมายของการวิจัยได้ดังนี้

1. บริบทชุมชน และการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมของทะเลสาบดอยเต่า อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ เชื้อนภูมิพลเป็นเพื่อนเอกประเทศแห่งแรกของประเทศไทยซึ่งเป็นเพื่อนคอนกรีตที่มีขนาดใหญ่และสูงที่สุดในประเทศไทยที่สร้างปิดกั้นลำน้ำที่บริเวณเขาแก้ว อำเภอสามเงา จังหวัดตาก มีเป้าหมายหลักคือใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้า รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนด้านชลประทาน เก็บกักน้ำไว้ใช้ในการทำการเกษตร การประมง และปล่อยน้ำที่เก็บไว้เพื่อการเกษตรตามความต้องการใช้ของภาคการเกษตรของประเทศ นอกจากนี้แล้วเชื้อนภูมิพลยังกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดตาก ซึ่งในทุก ๆ ปีจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก และผล

ของการสร้างเขื่อนทำให้เกิดเป็นทะเลสาบดอยเต่า ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ภูเขาน้ำเอนขึ้นท่วมพื้นที่ราบสองฝั่งแม่น้ำปิง จนมีสภาพเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ น้ำท่วมพื้นที่ที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินของราษฎรในเขตตำบลบ้านแอ่น ตำบลท่าเตื่อ ตำบลมิดกา มีพื้นที่กว้างถึง 54 ตารางกิโลเมตร หรือมากกว่า 33,000 ไร่ ห่างจากเขื่อนภูมิพล 142 กิโลเมตร อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิง สภาพแวดล้อมทั่วไปเป็นทิวเขาทอดยาวสลับซับซ้อน มีทิวทัศน์สวยงาม อยู่ทางตอนเหนือของเขื่อนภูมิพล ประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากทะเลสาบดอยเต่าในหลายด้าน

ในอดีตอำเภอดอยเต่าเป็นตำบลหนึ่งซึ่งขึ้นอยู่กับอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ประชาชนตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่บริเวณสองฝั่งริมแม่น้ำปิง มีอาชีพหลัก คือ ทำการเกษตร ทั้งทำไร่ ทำนา และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งสามารถปลูกพืชได้ตลอดทั้งปี ในยุคของการสร้างเขื่อนภูมิพล พ.ศ. 2494 - 2517 ถือเป็นจุดกำเนิดของทะเลสาบดอยเต่า เนื่องจากการสร้างเขื่อนภูมิพลก่อกำน้ำเอนขึ้นท่วมพื้นที่ราบสองฝั่งแม่น้ำปิง จนมีสภาพเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ แอ่งน้ำแห่งนี้จึงถูกเรียกว่าทะเลสาบดอยเต่า ซึ่งมีสภาพแวดล้อมทั่วไปเป็นทิวเขาทอดยาวสลับซับซ้อน มีทิวทัศน์สวยงาม นอกจากนี้ยังมีเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติสองฝั่งแม่น้ำปิง เหนืออ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพล ซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ความหลากหลายของภูเขาหิน ลำห้วยและน้ำตก ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแม่ตื่น ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกด้วย

จากการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร และจากการสัมภาษณ์พบว่าพัฒนาการท่องเที่ยวของอำเภอดอยเต่า โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวหลัก คือ ทะเลสาบดอยเต่านั้นสามารถแบ่งออกเป็น 4 ยุค โดยสามารถแบ่งออกตามการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ได้แก่ 1. ยุคการสร้างเขื่อน 2. ยุคบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยกลุ่มผู้ประกอบการแพร่วมกับชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง 3. ยุคบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยสภาตำบลท่าเตื่อร่วมกับผู้ประกอบการแพและชุมชน และ 4. ยุคการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเตื่อ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ทะเลสาบดอยเต่าถือเป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่สำคัญของอำเภอดอยเต่า ประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากทะเลสาบดอยเต่า ในหลาย ๆ ด้าน ในปี พ.ศ. 2518 ทะเลสาบดอยเต่าได้รับการพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติ มีการจัดตั้งกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวทะเลสาบดอยเต่าขึ้น จัดให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยว ในลักษณะแพลากท่องเที่ยว เพื่อเยี่ยมชมทัศนียภาพโดยรอบบริเวณดอยเรือ มีการให้บริการอาหาร เครื่องดื่ม ควบคู่กับกิจกรรมร้องเพลง เป็นต้น โดยเป็นการบริหารจัดการโดยกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวทะเลสาบดอยเต่าร่วมกับชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง สมาชิกทุกคนร่วมกันแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เนื่องจากการบริหารจัดการกันเองภายในกลุ่ม ทั้งนี้มีการนำรายได้ส่วนหนึ่งเก็บไว้ใช้เป็นทุนในการพัฒนาสถานที่บริเวณทะเลสาบดอยเต่า เช่น การจัดตั้งจุดตรวสำหรับนักท่องเที่ยว การจัดทำป้ายบอกทาง การกำจัดขยะ เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2538 สภาตำบลท่าเตื่อ เริ่มเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทะเลสาบมากขึ้น โดยมีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ไว้คอยดูแลช่วยเหลือนักท่องเที่ยว ให้คำปรึกษาแก่ผู้ประกอบการท่องเที่ยว โดยมีการนำรายได้จากการบริหารงานส่วนหนึ่งมารวมกับงบประมาณสนับสนุนจากสภาตำบลท่าเตื่อมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การก่อสร้างจุดชมวิวกว้าง การจัดเก็บขยะมูลฝอย และการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณทะเลสาบดอยเต่า เป็นต้น ทั้งนี้สภาตำบลท่าเตื่อ ได้รับการจัดตั้งให้เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเตื่อ ในปี พ.ศ. 2540 ซึ่งกลายเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทะเลสาบดอยเต่า โดยมีการจัดสรรงบในการพัฒนาการท่องเที่ยวทะเลสาบดอยเต่าอย่างต่อเนื่อง และยังได้รับการจัดสรรงบประมาณจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในการจัดสร้างอาคารศูนย์บริการนักท่องเที่ยวทะเลสาบดอยเต่าในปี พ.ศ. 2546 รวมถึงทำการปรับปรุงสภาพแวดล้อมโดยรอบ และได้มีการจัดสร้างศูนย์ร้านค้าจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของฝากและของที่ระลึก รวมถึงศูนย์จำหน่ายสินค้า OTOP ขึ้นในปี พ.ศ. 2547 อีกด้วย

ในปัจจุบันพบว่าแหล่งท่องเที่ยวทะเลสาบดอยเต่ายังไม่มีนโยบาย หรือมาตรการในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีเจ้าหน้าที่หรือผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบงานด้านสิ่งแวดล้อม ระบุหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน และ มีการปฏิบัติตามหน้าที่ที่รับผิดชอบอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงมีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเรื่องกฎ ระเบียบ ข้อห้ามในการรักษาสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว แต่ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ในด้านความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชนและองค์กรท้องถิ่นในการดูแลรักษา และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทะเลสาบดอยเต่ายังมีไม่มากเท่าที่ควร แต่พบว่ามี การสนับสนุน

ด้านนโยบาย งบประมาณ เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติในระดับหนึ่ง ซึ่งยังพบว่า มีปัญหาเรื่องงบประมาณ และกำลังคน อีกทั้งยังไม่มี การติดตามและประเมินการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวทะเลสาบดอยเต่าอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว และพบอีกว่าไม่มีมาตรการป้องกันผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ด้านการจัดการด้านการประหยัดพลังงาน พบว่าแหล่งท่องเที่ยวทะเลสาบดอยเต่ามีการรณรงค์และอบรมบุคลากรให้ตระหนักในเรื่องการอนุรักษ์และประหยัดพลังงานในระดับหนึ่ง มีการจัดการด้านขยะมูลฝอย และมีภาชนะรองรับขยะเป็นอย่างดี แต่ยังไม่เพียงพอหรือสมบูรณ์เต็มที่ อาจมีปัญหาบางช่วงฤดูกาลที่นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการเป็นจำนวนมาก

การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เกื้อหนุนภาพ ขาดการวางแผนและจัดการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีระบบ ในทิศทางที่ถูกต้อง อาจก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จากความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น การนำเอกลักษณ์ทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาและจัดการบริหารทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายให้สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน รวมทั้งการพัฒนาการท่องเที่ยวให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดังกล่าวอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพเพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุด โดยให้มีผลกระทบน้อยที่สุด ทั้งนี้การกำหนดแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเป็นอีกวิธีหนึ่งซึ่งจะช่วยในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อให้หน่วยงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้นำไปใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวให้ดีขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทย

ทะเลสาบดอยเต่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญของอำเภอดอยเต่า นักท่องเที่ยวเดินทางมาเพื่อชื่นชมความงามทางธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งยังมีแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงที่อยู่บริเวณใกล้เคียง อาทิเช่น วัดพระบรมธาตุเจ้าดอยเกิ้ง วัดชุมชนบ้านดอยหลวง-ดอยแก้ว วัดพระบาทตะเมาะ วัดพระธาตุดอยต๊อก ผาวิงซู ผาสิงห์เหลิยว และศูนย์หอผ้ากะเหรี่ยง ทั้งนี้ยังสามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน และแหล่งท่องเที่ยวทั้งในอำเภอจอมทอง และอำเภอฮอด ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเชียงใหม่อีกด้วย ดังนั้นกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงเป็นส่วนสำคัญที่ต้องทำการพัฒนาเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี และต้องมีการเพิ่มช่องทางประชาสัมพันธ์ให้มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น แต่ทั้งนี้การพัฒนาต่าง ๆ นั้นรวมถึงนโยบายของหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบต้องควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะการสร้างจิตสำนึกในการเป็นเจ้าบ้านที่ดี และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้กับประชาชนในพื้นที่

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต่า อำเภอ ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ รูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบันนั้น นักท่องเที่ยวนิยมการท่องเที่ยวในรูปแบบใกล้ชิดธรรมชาติ และการใช้ชีวิตตามวิถีชุมชนดั้งเดิมมีเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ภาครัฐมุ่งพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งหวังที่จะให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นแรงขับเคลื่อนที่จะทำให้เกิดการกระจายรายได้ลงสู่ชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้เศรษฐกิจฐานรากเติบโต และเป็นแรงผลักดันให้เศรษฐกิจของประเทศไทยเติบโตต่อไปได้อย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีแนวคิดเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนจากทรัพยากรที่มีอยู่ การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต้องคำนึงถึงส่วนรวม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถออกแบบรูปแบบของกิจกรรมเพื่อให้เข้ากับชุมชนนั้น ๆ และยังคงคำนึงว่าจะไม่ส่งผลเสียให้แก่ชุมชน ในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวคนภายในชุมชนสามารถมีส่วนร่วมออกความคิดเห็นในการลงประชามติในการประชุมเพื่อจัดกิจกรรม ซึ่งล้วนแต่จะทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เกิดขึ้นตอบสนองถึงความยั่งยืนของชุมชนและสามารถอนุรักษ์ทรัพยากรทั้งหมดภายในชุมชนนั้นได้

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต่านั้น จากการสัมภาษณ์พบว่า 1) ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ในการค้นปัญหา และการตัดสินใจว่าจะทำโครงการหรือกิจกรรมใดในแหล่งท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต่า แต่ทั้งนี้เนื่องจากคนในชุมชนประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทำให้

การประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ จะมีเฉพาะบางกลุ่มที่มาร่วมประชุม อีกทั้งการเข้าร่วมกิจกรรม หรือการประชุมส่วนใหญ่มักจะพบแต่วัยกลางคนและสูงวัย 2) ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ส่วนร่วมในทรัพยากรต่าง ๆ ภายในชุมชน และการมีส่วนร่วมในการบริหารและประสานงานโครงการต่าง ๆ แต่ทั้งนี้คนในชุมชนบางส่วนยังไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในการโต้แย้งเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ยังไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นเพียงการสนับสนุนความคิดเห็นของผู้นำ 3) ชุมชนมีส่วนร่วมในการแบ่งผลประโยชน์ ทั้งในด้านการมีรายได้เพิ่มขึ้น หรือการมีสาธารณูปโภคที่เพียงพอ มีประสิทธิภาพ หรือคุณภาพดี แต่คนในชุมชนบางกลุ่มยังมองว่าการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต๋านั้น ยังไม่สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งผลประโยชน์ที่ได้รับควรเป็นเงินเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต มากกว่าความสามัคคี ความร่วมมือร่วมใจกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน 4) ชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เป็นทางการ ในการประชุมเพื่อทบทวนและประเมินการดำเนินงานที่ผ่านมา การร่วมเป็นคณะกรรมการ หรือคณะกรรมการในการประเมินผล รวมถึงการประชุมกลุ่มย่อยอย่างไม่เป็นทางการ หรือการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการ แต่ทั้งนี้ยังมีคนในชุมชนที่ขาดความรู้ ความเข้าใจ ในการติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมีเพียงประชาชนบางส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโครงการ โดยจะมีผู้นำกลุ่ม และคณะกรรมการ ที่จะเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐเป็นหลักแล้วจึงมากระจายข้อมูลให้กับประชาชนในพื้นที่ทราบ

จากการสัมภาษณ์ พบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่ต้องการให้มีการฟื้นฟูสภาพธรรมชาติบริเวณทะเลสาบอย่างต่อเนื่อง จัดแพท่องเที่ยวให้มีเอกลักษณ์เป็นของท้องถิ่น มีการให้ความรู้เกี่ยวกับทะเลสาบดอยเต๋ากับนักท่องเที่ยว และมีการจัดสถานที่จอดรถให้เพียงพอและปลอดภัย ในด้านสิ่งแวดล้อมควรมีการรักษาปกป้องพื้นที่บริเวณทะเลสาบดอยเต๋่าให้มีบรรยากาศการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น รวมถึงมีมาตรการบังคับให้ผู้ประกอบการกำจัดของเสีย/น้ำเสียผ่านการบำบัดตะกอนทิ้งลงแหล่งน้ำสาธารณะ อีกทั้งภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีส่วนเข้าไปจัดการปกป้องดูแลรักษาพื้นที่ทะเลสาบดอยเต๋่าไม่ให้ถูกทำลายมีวิธีการกำจัดขยะของเสียที่ถูกสุขลักษณะ ปรับสภาพความสมดุลระหว่างความสะอาด สบาย และความเป็นธรรมชาติของพื้นที่ และควรส่งเสริมการชาวบ้านในพื้นที่รอบ ๆ ทะเลสาบดอยเต๋่าให้ผลิตสินค้าที่ใช้วัตถุดิบของท้องถิ่นเพื่อให้เกิดรายได้ มีการสร้างสัมพันธ์ภาพความร่วมมือที่ดีต่อกันระหว่างภาครัฐกับชุมชน และผู้ประกอบการตามบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน สร้างจิตสำนึกให้ผู้ประกอบการและคนในพื้นที่หวงแหนปกป้อง ดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องไม่กระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของความเป็นชุมชนดั้งเดิม และการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สามารถรองรับได้ในแต่ละวันเพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ และยังพบอีกว่า วิธีการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต๋่า คือ สร้างความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้คนมีความส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน และเกิดรักและหวงแหนในชุมชน โดยปัจจัยที่ส่งผลให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว นั้น คือ ความร่วมมือร่วมใจกัน มีผู้นำและผู้ตามที่ดี มีการแบ่งหน้าที่กันชัดเจน มีการทำงานและการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ

4. สรุปและอภิปรายผล

ภาครัฐมีการกำหนดแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนและสร้างสรรค์ เป้าหมายเพื่อเพิ่มศักยภาพและทักษะของทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชนได้อย่างยั่งยืน ตามแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานความพอเพียง อีกทั้งยกระดับการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีมาตรฐานคุณภาพภายใต้ขีดความสามารถการรองรับของชุมชน และเพื่อเพิ่มจำนวนเครือข่ายและความเข้มแข็งของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนายุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่มีเป้าหมายหนึ่ง คือ การกระจายรายได้และลดความเหลื่อมล้ำของประเทศผ่าน การท่องเที่ยวโดยชุมชน

ทะเลสาบดอยเต่า ครอบคลุมเป็นแนวยาวทั้ง 6 ตำบลของอำเภอดอยเต่า เป็นอ่างรับน้ำที่สำคัญของเขื่อนภูมิพล โดยระยะทางตามลำน้ำปิงห่างจากเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก 150 กิโลเมตร ระหว่างสองฝั่งแม่น้ำปิงมีธรรมชาติที่พิเศษ เป็นป่าดงดิบ มีพันธุ์ไม้นานาชนิด มีสัตว์ป่าให้เห็นตลอดเส้นทางจากอำเภอดอยเต่า โดยมีความปลอดภัยตลอดเส้นทาง จนถึงเขื่อนภูมิพล มีแพนาเที่ยว เรือท่องเที่ยวทั้งขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ไว้บริการ การบริหารจัดการท่องเที่ยว เป็นการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นหลัก อีกทั้งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญของอำเภอดอยเต่า นักท่องเที่ยวเดินทางมาเพื่อชื่นชมความงามทางธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งยังมีแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงที่อยู่บริเวณใกล้เคียง

แหล่งท่องเที่ยวทะเลสาบดอยเต่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญของอำเภอดอยเต่า นักท่องเที่ยว นิยมเดินทางมาเพื่อชื่นชมความงามตามธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ มีการบริการแพที่พัก แพร้านอาหาร การให้บริการ ร้องเพลงคาราโอเกะ บริการแพนาเที่ยว ซึ่งการดำเนินกิจการแพนาเที่ยวในปัจจุบันของผู้ประกอบการแพนาเที่ยวยังคง เป็นลักษณะเดิม คือ ขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้ประกอบการ เช่น มีบริการอาหาร-เครื่องดื่ม บริการที่พักบนแพ บริการ ดนตรี/คาราโอเกะ การลากแพงออกไปลอยกลางแม่น้ำ และราคาค่าบริการตามแต่จะตกลงกัน ยังไม่มีมาตรการใด ในการเข้าดูแลอย่างจริงจัง ไม่มีการจัดระเบียบ กฎ ข้อบังคับแต่อย่างใด สอดคล้องกับ ภุชงค์ จุฑามณี (2564) ที่ได้ศึกษา เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ของชุมชนริมคลองประเวศฝั่งเหนือกรุงเทพมหานคร พบว่า ชุมชนริมคลอง ประเวศฝั่งเหนือเป็นชุมชนมุสลิมมีจุดท่องเที่ยวทางกายภาพและทางวัฒนธรรมหลายแห่งที่เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว คนในชุมชนมีความสามัคคีและร่วมมือกัน ทางชุมชนได้เริ่มพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเท่าที่ทำได้ แต่ทางชุมชน ยังขาดการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวภายนอกและการบริหารจัดการเรื่องการเดินทางเพื่อเข้าถึง ชุมชน ทั้งนี้คนในชุมชนทะเลสาบดอยเต่าส่วนใหญ่ต้องการให้มีการฟื้นฟูสภาพธรรมชาติบริเวณทะเลสาบอย่างต่อเนื่อง จัดแพท่องเที่ยวให้มีเอกลักษณ์เป็นของท้องถิ่น มีการให้ความรู้เกี่ยวกับทะเลสาบดอยเต่าให้กับนักท่องเที่ยว และมีการ จัดสถานที่จอดรถให้เพียงพอและปลอดภัย ในด้านสิ่งแวดล้อมควรมีการรักษาปกป้องพื้นที่บริเวณทะเลสาบดอยเต่าให้มี บรรยากาศการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น รวมถึงมีมาตรการบังคับให้ผู้ประกอบการกำจัดของเสีย/น้ำเสีย ที่ผ่านการบำบัดตะกอนทิ้งลงแหล่งน้ำสาธารณะ อีกทั้งภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีส่วนร่วมเข้าจัดการปกป้อง ดูแลรักษาพื้นที่ทะเลสาบดอยเต่าไม่ให้เกิดการทำลายวิถีการกำจัดขยะของเสียที่ถูกสุขลักษณะ ปรับสภาพความสมดุลระหว่าง ความสะดวก สบายและความเป็นธรรมชาติของพื้นที่ และควรส่งเสริมการชาวบ้านในพื้นที่รอบ ๆ ทะเลสาบดอยเต่าให้ ผลิตสินค้าที่ใช้วัตถุดิบของท้องถิ่นเพื่อให้เกิดรายได้ มีการสร้างสัมพันธภาพความร่วมมือที่ดีต่อกันระหว่างภาครัฐกับ ชุมชน และผู้ประกอบการตามบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน สร้างจิตสำนึกให้ผู้ประกอบการและคนในพื้นที่หวงแหน ปกป้อง ดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องไม่กระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนดั้งเดิม และการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สามารถรองรับได้ในแต่ละวันเพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ หากมีการ ดำเนินการที่จริงจัง หน่วยงานหลักระดับจังหวัดมอบหมายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือในหน่วยงานในพื้นที่ เข้ามาดำเนินการอย่างเป็นระบบ ย่อมจะทำให้สถานที่ท่องเที่ยวทะเลสาบดอยเต่ามีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวมากขึ้น มีระบบการบริหารจัดการที่ดี เนื่องจากในปัจจุบันระดับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมีเพียงเฉพาะกลุ่มและอยู่ใน ระดับปานกลาง โดยต้องมีการกระตุ้นจากหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิสาชา ภูจินดา และณัฐธิดา พัฒนเจริญ (2564) ที่ได้ศึกษาการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา: ชุมชน บ้านสะนอ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี พบว่า ในการจัดการด้านการท่องเที่ยวจะมีการห้ามไม่ให้นักท่องเที่ยวนำขยะมูลฝอยเข้ามาภายในชุมชน มีการคัดแยกขยะของร้านค้า รมรณงค์ให้ใช้ใบตองเพื่อรักษาสีสิ่งแวดล้อม มีหน่วยงานสนับสนุนการรักษาความสะอาด มีการใช้ถุงผ้าแทนถุงพลาสติก ใช้วัสดุที่ย่อยสลายได้ และรณรงค์การปลูก ต้นไม้ แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรกับชุมชนท่องเที่ยว เน้นสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนกับภาคีเครือข่าย นำเสนอด้านบวกของการดูแลสิ่งแวดล้อม เช่น ทำบุญผ้าป่าขยะ ไม่ทิ้งขยะในชุมชนที่ทำให้ลดการทำลายสัตว์ป่า เป็นต้น

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต๋านั้น พบว่ามีเพียงประชาชนบางส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโครงการ โดยจะมีผู้นำกลุ่ม และคณะกรรมการ ที่จะเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐเป็นหลักแล้วจึงมากระจายข้อมูลให้กับประชาชนในพื้นที่ทราบ ซึ่งอาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีส่วนร่วมในการแบ่งผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการเพียงบางส่วนเท่านั้นโดยส่วนใหญ่เป็นผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเท่านั้น สอดคล้องกับกันทชา ศรีอยู่ย (2564) ที่ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวโอท็อปวัดวิถึบ้านต้นโพธิ์ จังหวัดปทุมธานี เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า ประชาชนในพื้นที่รับรู้ถึงการจัดตั้งโครงการชุมชนโอท็อปวัดวิถึแต่ไม่ใช่ประชาชนทุกคนที่มีส่วนร่วมในโครงการนั้น เมื่อพิจารณาตามรูปแบบการมีส่วนร่วม 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการตัดสินใจ ด้านการดำเนินงาน ด้านการรับผลประโยชน์และด้านการประเมินผล มีเพียงประชาชนบางส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโครงการ

ทั้งนี้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวทะเลสาบแห่งนี้นอกจากจะมาเพื่อชื่นชมความงดงามตามธรรมชาติ ถึงแม้ว่าจะทำให้เกิดประโยชน์เกิดขึ้นในหลายด้านต่อชุมชนท้องถิ่น เช่น การสร้างอาชีพการสร้างงาน สร้างรายได้แก่ท้องถิ่นแล้ว ในขณะเดียวกันปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ คือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน การทำลายสิ่งแวดล้อมโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม เช่น การทิ้งขยะมูลฝอย ของเสียที่ใช้แล้วที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมนิเวศวิทยา อันเนื่องมาจากการตอบสนองความต้องการที่ไม่จำกัดของนักท่องเที่ยวผู้มาใช้บริการ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของคนในชุมชน ผู้ประกอบการ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา รวมถึงการส่งเสริมและสนับสนุนการช่วยเหลือแก่คนในชุมชน รวมถึงผู้ประกอบการในการช่วยกันดูแลรักษาแหล่งน้ำ สภาพแวดล้อมให้ได้อยู่เสมอ เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนสามารถสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นอย่างมั่นคง อีกทั้งยังสามารถอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้อย่างดีด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวทะเลสาบดอยเต๋ ควรมีการจัดประชุมในการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทะเลสาบดอยเต๋ เพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการท่องเที่ยว รวมถึงสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม
2. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรจะให้ความช่วยเหลือและสนับสนุน ส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวทะเลสาบดอยเต๋ เพื่อให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวมากขึ้น มีการเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงเพื่อเพิ่มทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยว
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรให้การสนับสนุน และส่งเสริมให้ความรู้โดยการจัดฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน จัดอบรมมัคคุเทศก์ชุมชน เพื่อเป็นการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวทะเลสาบดอยเต๋

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งต่อไปอาจจะมุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต๋ อำเภอดอยเต๋ จังหวัดเชียงใหม่
2. การวิจัยครั้งต่อไป ควรมุ่งเน้นการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชื่อมโยง และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวของทะเลสาบดอยเต๋เพิ่มมากขึ้น

5. เอกสารอ้างอิง

- กอบสิทธิ์ ศิลปชัย. (2563). **แนวโน้มเศรษฐกิจ**. กรุงเทพฯ: ธนาคารกสิกรไทย.
- กฤษณ์ จุฑามณี. (2564). **การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ของชุมชนริมคลองประเวศฝั่งเหนือกรุงเทพมหานคร**. วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม). คณะบริหารการพัฒนาสิ่งแวดล้อม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- กันตชา ศรีอุทัย. (2564). **การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวโอท็อปวิถีบ้านต้นโพธิ์ จังหวัดปทุมธานี เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ. คณะพัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- คมน์ พันธรักษ์. (2563). **การบริหารธุรกิจ SMEs ในช่วงวิกฤต ของโรคระบาด COVID-19**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นครินทร์ วงกิจไพบูลย์. 2563. **ท่องเที่ยวไทย 2562 ยังไหวไหม ธุรกิจไทยควรปรับตัวอย่างไร**. แหล่งที่มา <https://youtu.be/sTzVIA6lmMU>. สืบค้นเมื่อ 29 มีนาคม 2566.
- บริสุทธิ์ แสนคำ. (2564). **พฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทยหลังสถานการณ์โควิด 19**. วารสารศิลปศาสตร์และอุตสาหกรรมบริการ. หลักสูตรปริญญาโท-เอก สาขานวัตกรรมการบริการและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม คณะอุตสาหกรรมบริการ. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 4(1), 160-167.
- วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล. (2565). **พฤติกรรมนักท่องเที่ยวของคนไทยหลังโควิด-19 ในหัวข้อ “NEO Tourism ท่องเที่ยวมิติใหม่ เจาะอินไซด์นักท่องเที่ยว”**. สาขาการตลาด วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิสาชา ภูจินดา และ ญัฐธิดา พัฒนเจริญ. (2564). **การท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านสะนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี**. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. 13(2), 301-319.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2562). **การจัดการคลัสเตอร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. วารสารการเมืองการบริหารและกฎหมาย. 11(1), 83-101.
- สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2564). **รายงานประจำปีสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2563**. กรุงเทพฯ.
- องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเตื่อ. (2566). **แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน**. แหล่งที่มา http://thaduea.go.th/document/tourist_attraction. สืบค้นเมื่อ 31 พฤษภาคม 2566.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (2558). **การท่องเที่ยวโดยชุมชน**. กรุงเทพฯ: โคคุน แอนด์ โค.